Trei variante tipărite din Predica de consacrare a episcopului Grigore Maior, Viena, 1773

Eva MÂRZA

Universitatea "1 Decembrie 1918" din Alba Iulia, Facultatea de Istorie şi Filologie
"1 Decembrie 1918" University of Alba Iulia, Faculty of History and Philology
11-13 "Nicolae Iorga" Street, Alba Iulia, Romania, tel: +40 258 811412,
Personal e-mail: evamarza@yahoo.com

Three Printed Editions of the Consecration Preaching of Bishop Grigore Maior, Vienna, 1773

The consecration of the Greek-Catholic Bishop, Grigore Maior, which took place in the Chapel of St. Peter from Vienna, in the presence of the empress and her Court, was not just an important political moment for Romanians living in Transylvania, but also a fashionable one. This paper deals with the consecration preaching conducted by the Viennese Abbot, Anton Ruschitzka, entitled Predigt von der Einigkeit im Christenthume über Johann 17, 20, 21. Besides the German edition of the preaching, the printer, Josep Kurzböck, who has had long ties with Grigore Maior, e. g. he was a censor of Romanian books printed in this typography, also printed a Slavic-Serbian and a Latin one.

We hope that this research, which approaches the subject from a more bibliological point of view, will shed some light on the social history of 18th century Transylvania, as part of the Habsburg Empire. We consider this event of the consecration of a Romanian Greek-Catholic Bishop in Vienna, as being important to contemporary Romanian historiography.

Keywords: Grigorea Maior, Bishop Greek-Catholic, Joseph von Kurzböck, printing house, Vienna

Cercetările legate de istoria tipografiilor româneşti din Imperiul Habsburgic, implicit ale cărţilor apărute în acestea, întreprinse în anii trecuţi, au contribuit la readucerea în discuţie a unui moment important pentru viaţa bisericească din Transilvania[1]. În contextul de faţă ne raportăm la episodul istoric al consacrării lui Grigore Maior în calitate de episcop al Făgăraşului, ceremonia care s-a desfăşurat la Viena în anul 1773. Menţionăm că atenţia noastră se îndreaptă spre o consecinţă a celebrării, finalizată prin tipărirea predicii solemne ţinute cu această ocazie. Abordarea noastră va fi mai mult bibliologică şi dorim cu această ocazie să strângem informaţiile mai vechi cu cele descoperite mai nou sau chiar să îndreptăm unele în măsura posibilităţilor.

Legătura între cercetările noastre privitoare la istoria cărţilor vechi şi celebrarea consacrării lui Grigore Maior se face prin personajul, care, posibil, din motive de prietenie sau din alte considerente a tipărit predica ţinută în cinstea evenimentului de abatele vienez Anton Ruschitzka[2]. Grigore Maior, după un episod nefast în viaţa lui - trimiterea pentru neascultare pe viaţă la mănăstirea din Muncaci şi eliberat după şapte ani de detenţie de Iosif al II-lea, a ajuns cenzor, poate şi corector la tipograful vienez Joseph von Kurzböck[3]. La aceste realităţi se poate adăuga şi faptul că Joseph Kurzböck avea în posesie setul de litere chirilice pentru tipărirea cărţilor "ilirice" de care a fost nevoie şi în situaţia dată, după cum vom dezvălui mai jos. În acest context putea fi ajutat tipograful de viitorul episcop. De aici posibilă relaţie a lui Grigore Maior cu locul tipăririi predicii – la Joseph Kurzböck. Cercetările noastre privind activitatea tipografului vienez ne-au intermediat primele informaţii despre existenţa variantelor tipărite din predica ţinută la solemnitatea consacrării, ele nefăcând, totuşi, parte directă din domeniul cărţilor româneşti vechi. Consacrarea lui Grigore Maior nu a rămas fără ecou în istoriografia Bisericii, în primul rând al Bisericii unite[4], fiind însă puţine informaţiile legate de tipărirea celor patru variante ale predicii în trei limbi[5]. Bibliografia maghiară folosită de noi ca prima sursă a cercetării a oferit fişe cu informaţii relativ modeste, dar folositoare pentru iniţierea studiului[6].

Foile de titlu originale, în posesia cărora am intrat recent (în forma lor virtuală)[7], cuprind informaţii variate

despre eveniment, atmosfera de sărbătoare creată în cinstea episcopului în devenire şi în cinstea Bisericii din care făcea parte, de aceea le-am transcris în întregime: *Predigt von der Einigkeit im Christenthume über Johann 17, 20, 21. Gehalten in der kaiserl. koenigl. Hofkapelle, als der hochwuerdigste Bischof von Fogarasch, Gabriel Gregorius Major von Szarvad des heiligen Basilius Ordens, vormals in den orientalischen Sprachen kaiserl. koenigl. Buecherrichter feyerlich eingeweihet worden ist, in Gegenwart Ihrer kaiserl. koenigl. apostol. Majestaet, der Kaiserin, Koenigin, und der allerhoechsten Herrschaften, am 4. Maymonate 1773, an welchem die orientalische Kirche das Gedaechtniss des heiligen Blutzeugen Georgius feyert. Von Anton Ruschitzka, Priester aus dem Priesterhause seiner hofuerstlich. Eminenz, der Hofrath Schwandnerischen Stiftung an der St. Peterskirche und Dechant, in dem erzbischoeftlichen Priesterhause der geistlichen Beredsamkeit Lehrer. Wien, gedruckt bey Joseph Kurzboeck, kaiserl. koenigl. illyrisch=und orientalischen Hofbuchdruckern und Buchhaendlern* (Anexa nr. 1[8]); *Antonii Ruschitzka Presbyteri, Decani Beneficiatorum Curatorum Ad. S. Petrum, Archiepiscopalis Sacerdotum Collegii Eloquentiae Sacrae Professoris Sermo De Concordia In Populo Christiano Secundum Joann. 17. 20. 21. Dictus IV Maji Anno Reparatae Salutis 1773. Quo Die Orientalis Ecclesia S. Georgii Martyris Memoriam Celebrat, In Capella Caes. Reg. Aulica, Praesente Augustissima Summisque Principus, Dum Reverendissimus, Ac Illustrissimus Fogaraschiensis Episcopus Gabriel Gregorius Major De Szarvat, Ordinis S. Basilii, In Orientalibus Nuper Caes. Reg. Librorum Censor, Solenni Ritu Consecraretur. E Germanico Sermone In Latinum Translatus. Viennae, Typis Josephi Kurzböck, Caes. Reg. Aul. Illyrico-Orient. nec. non. Incl. Inf. Austr. Ordin Typogr. & Bibliop. 1774.* (Anexa nr. 2[9]); adăugăm şi cea de a treia variantă în limba slavo-sârba, curioasă în felul ei: *Predika Od Jedinstva U Kerstjanstvu Sverchu Evang. Joan. Pog. 17 red. 20. 21. recsena u Cesaro. Kral. Pridvorskoj Capelli, Na svescanom Posvechienju Visoko-Poschotovanoga Biskupa Fogarashkoga, Gabriela Gergura Majora Od Szarvada, Reda Svetoga Basilie, pria ú Istocsnima Jezicih Cesarskog-Kraljevskog Knjig' sûditelja, Prid Nje Cesarsko-Kraljevskim I Apostolskim Velicsánstvom, Cesarice, Kraljice, I Poglavite Gospode, 4. dan Miseca Svibnja 1773. ú koi Cêrkva Istocsna po Starom Kalendaru ùspomenu svetoga Mucsenika Gjurgja obsluxavashe. pò Antunu Ruschitzki Popu iz Dùchovnicske kuchie njiove Visoko-Princ. Emin. Vichnika schvanderianskog Dobrocsinstva kod cêrkve S. Petra Nadárniku I Decanu, I ú Arcibiskupovoj Dùhovnikah kuchi svetogskladnogovorenja ùcsitelju. Iz Nimacskoga na Illiriciski Jezik prevedena pò Adamu Thadi Blagoevichiu od Valpova, Cesaro – Kraljevskih Dvorskih Deputatiah Illiricske I Sanitaeta Zasada Piscu I Cancelisti. ú Becsu Shtampana Kod Josipa Kurzböka Cesaro-Kraljevskog' Illiricskog' I Istocsnog' shtampara I Knjig' Térxca.* (Anexa 3, 4[10].). Datele cuprinse în foile de titlu ne obligă să notăm câteva câteva gânduri. Am constatat, în primul rând că, toate cele patru variante (3+1) îi acordă episcopului consacrat chiar şi cu această ocazie solemnă calitatea de cenzor, ceea ce ne ajută să înţelegem că a fost apreciat în meseria pe care a îndeplinit-o anterior. Există apoi problema traducerii întregului text (54 p.); suntem siguri că prima variantă trebuia să fie realizată în limba germană, având în vedere spaţiul german de desfăşurare şi prezenţa Curţii imperiale la eveniment. Traducător în limba slavo-sârbă este indicat pe ambele foi de titlu, cea chirilică şi cea cu alfabet latin, pe când traducerea predicii în limba latină nu a fost semnalată, dar ar putea fi realizată de însuşi Grigore Maior[11].

Pentru propunerea cât se poate de completă a informaţiilor despre această foarte interesantă întreprindere de editare a *Predicilor* în trei limbi şi încercând să identificăm alte izvoare utile pentru desfăşurarea solemnităţii, am descoperit un izvor contemporan cu evenimentul. Ziaristul anonim al publicaţiei periodice de la Viena *Allergnädigst-privilegirte Anzeigen aus sämmtlich-kaiserlich-königlichen Erbländern,* 1773[12] a transmis atât ştirea mondenă despre solemnitatea care a avut loc în 4 mai 1773 "bey der St. Peterskirche", în biserica sf. Petru de la Viena, cât şi câteva informaţii pentru cititori, oferind într-o formă prescurtată textul german al predicii aparută în forma completă la tipograful Kurzböck. Despre hirotonie aflăm de aici că a fost celebrată de episcopul unit din Croaţia Vasile Bojişcovici, iar predica de consacrare, în limba germană a rostit-o abatele Anton Ruschitzka, după cum spun şi documentele vremii împreună cu titlurile celor trei variante ale cărţii. Folosirea limbii germane a fost consecinţă firească a faptului că hirotonia s-a desfăşurat în prezenţa împărătesei Maria Tereza, după unele izvoare şi al lui Iosif al II-lea şi ale altor oficialităti de la Curte[13].

În ce priveşte data consacrării, s-au vehiculat mai multe variante. Zoltán Tóth a avansat data de 23 august 177314 pe când foile de titlu indică data de 4 mai, data convertită în literatura românească şi în varianta slavo-sârbă în 23 aprilie după stilul vechi[15]. Traducătorul din limba germană în limba slavo-sârbă[16] (numită "illirică" de acesta) Adam Thadi Blagoevici (Adam Tadije Blagojević) menţionează şi sintagma "po Starom Kalendaru ùspomenu svetoga Mucsenika Gjurgja" (după vechiul calendar se pomeneşte sf. mucenic Gheorghe).

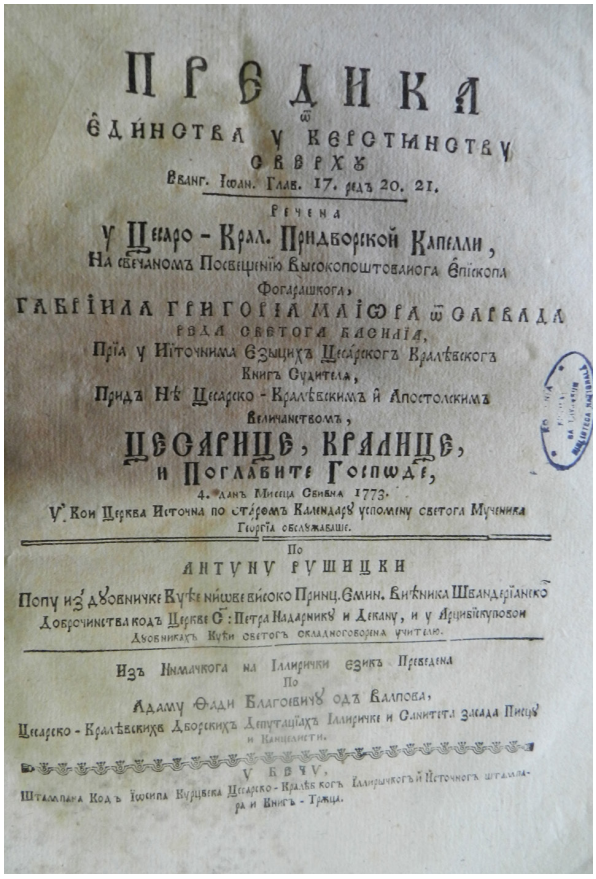
Încercări de identificare ale acestor tipărituri în biblioteci şi bibliografii s-au arătat a fi anevoioase. Existenţa celor trei variante în trei limbi poate fi demonstrată în catalogul mai vechi al bibliotecii Országos Széchényi Könyvtár de la Budapesta[17]. Din catalogul consultat rezultă existenţa tuturor celor trei variante în trei limbi. În prezent se păstrează în bibliotecă

budapestană doar cele două variante în limbile germană şi latină[18]. Exemplarul în limba slavo-sârbă nu a mai fost găsit. Deosebită este identificarea variantei slave la Alba Iulia în Biblioteca Batthyaneum[19]. Sub cota V4 III 6, coll. 2 se află exemplarul slavo-sârb, cel în două alfabete, latin şi chirilic tipărite în două coloane paralele şi cu două foi de titlu, în alfabet chrilic şi cel latin. Urmărirea textului celor două foi de titlu ne-a lămurit asupra complexităţii informaţiei cuprinse, faţă de descrierile din fişierele bibliotecilor accesate pe internet (vezi Anexele 3, 4). Trebuie menţionat şi exemplarul virtual, descoperit pe internet, care se află în posesia Bibliotecii Naţionale Cehe de la Praga[20]. Varianta slavonă este deocamdată singura pe care o avem deocamdată la dispoziţie în forma completă, atât la Biblioteca Batthyaneum, cât şi virtual de la Praga. Din textul avut astfel la dispoziţie am încercat să găsim referiri directe la solemnitate, la consacrarea lui Grigore Maior. Doar pe ultimele pagini autorul predicii îl evocă pe cel sărbătorit, dar fără să-i dea numele, în noua sa calitate de episcop[21]. Pe adresa catalogului Bibliotecii Universitare din Heidelberg am mai găsit menţionat un exemplar în limba germană, dar se prezintă doar fişa de catalog, fără posibilitatea accesării cărţii[22].

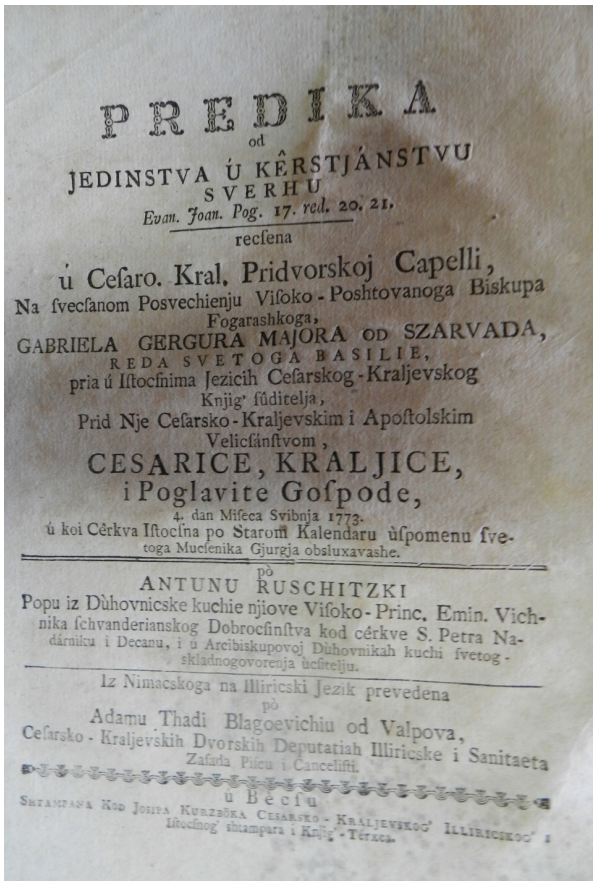
Tipărite în aceeaşi tipografie de la Viena a lui Joseph Kurzböck, foile de titlu celor trei, de fapt patru variante ale lucrării nu se prezintă ca şi traduceri ale aceleaşi foi de titlu, realitatea se poate urmări şi în imaginile anexate. Fişele de lucru din bibliografia de specialitate mai sus enunţată indică pentru toate lucrările anul apariţiei – 1773. Văzând exemplarele constatăm, că doar pe unul dintre ele, pe cel editat în limba latină impressumul indică anul tipăririi, 1774 şi formula "e germanico Sermone în Latinum Translatus".

Într-adevăr, solemnitatea a avut loc în anul 1773 invocat pe foaia de titlu şi în publicaţia vieneză, dar editorii variantei germane şi celei slavone au omis să adauge anul tipăririi, un element obligatoriu din impressumul unei cărţi. Totuşi, informaţia publicată de acel autor anonim în *Anzeigen* din iarna anului 1773, este dovada apariţiei, cel puţin al variantei germane în anul consacrării, 1773. Putem emite ipoteza că traducerea textului din germană în latină şi slavonă nu s-a făcut concomitent cu tipărirea predicii în limba germană şi astfel pe exemplarul latin apare anul tipăririi 1774. Doar pe textul tradus în limba slavo-sârbă apare şi numele traducătorului, poate după consultarea în întregime a variantei latine, vom putea cunoaşte şi numele traducătorului în latină, dacă el s-a semnat[23]. Varianta slavă cu alfabet latin prezintă şi o curiozitate lingvistică; pentru exprimarea consoanei č/ci s-a folosit -cs- din ortografie maghiară.

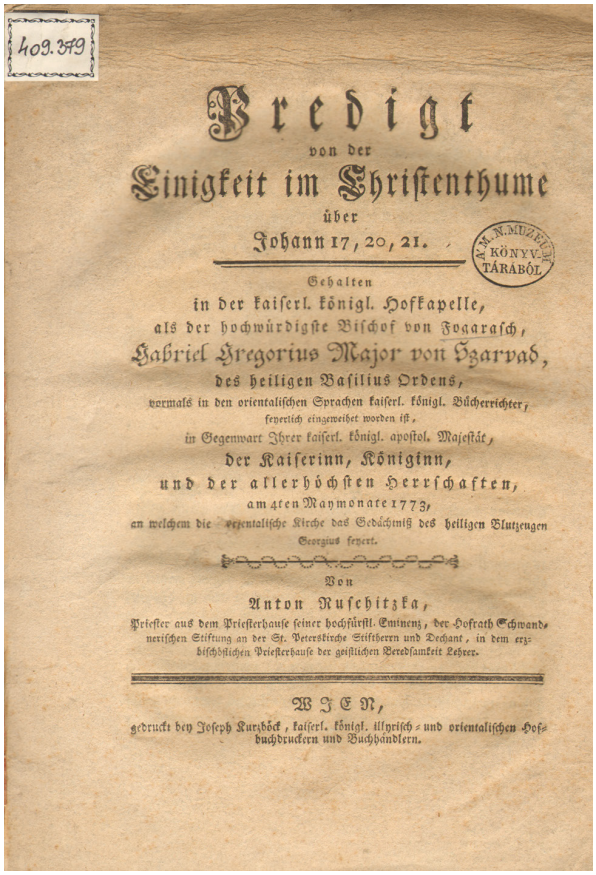
Cercetarea de faţă o considerăm o mică contribuţie la

ПРѢДИКА
ѡ
ѢДИНОТВѢ У КѢРСТИНОТВУ
СВѢРХѢ
Евлнг. Іоан. Глав. 17. рдъ 20. 21.
Речена
У Цѣсаро - Крал. Придворской Капелли,
На свѣчаномъ Посвѣщенію Вышкопоштованога Ѣпіскопа
Фогарашкога,
ГАВРІЇЛА ГРИГОРІА МАЈОРА ѡ СЗАРВАДА
РѢДА СВѢТОГА ВАСИЛІА,
Прія у Источнима Єзыцих Цѣсарскога Кралѣвскога
Книгъ Судителя,
Прид Нѣ Цѣсарско - Кралѣвскима й Апостолскима
Величанствомъ,
ЦѢСАРИЦЕ, КРАЉИЦЕ,
и Поглавите Госпоѓе,
4. данъ Мисца Свибня 1773.
У Кои Церква Источна по старомъ Календарю успомену светога Мученика
Георгія обслужавше.
По
АНТУНУ РУШИЦКИ
Попу изъ Дховничке Кућѣ нишкѣвишко Принц. Емин. Кникника Шкандаріанско
Доброчинства код Церкве С: Петра Надарника и Декану, и у Архивикупозом
Дховникъ Куби светогъ складносговорна учителю.
Изъ Нимачкога на Илирички єзикъ Преведена
По
Адаму Ѳади Благоевичу одъ Калпова,
Цѣсарско - Кралѣвскихъ Дворскихъ Депутатіахъ Илирске и Санитета Заѣда Писцу
и Канцелисту.
У КВѢУ,
Штампана Код Іосипа Курцвика Цѣсарско - Кралѣ кога Илирицкога й Источнога штампа-
ра и Книгъ - Тѣрца.

PREDIKA
od
JEDINSTVA Ú KÊRSTJÁNSTVU
SVERHU
Evan. Joan. Pog. 17. red. 20. 21.
recsena
ú Cesaro. Kral. Pridvorskoj Capelli,
Na svecsanom Posvechienju Visoko - Poshtovanoga Biskupa
Fogarashkoga,
GABRIELA GERGURA MAJORA OD SZARVADA,
REDA SVETOGA BASILIE,
pria ú Istocsnima Jezicih Cesarskog - Kraljevskog
Knjig' sûditelja,
Prid Nje Cesarsko - Kraljevskim i Apostolskim
Velicsánstvom,
CESARICE, KRALJICE,
i Poglavite Gospode,
4. dan Miseca Svibnja 1773.
ú koi Cêrkva Istocsna po Starom Kalendaru ùspomenu sve-
toga Mucsenika Gjurgja obsluxavashe.
pò
ANTUNU RUSCHITZKI
Popu iz Dùhovnicske kuchie njiove Visoko - Princ. Emin. Vich-
nika schvanderianskog Dobrocsinstva kod cérkve S. Petra Na-
dárniku i Decanu, i ú Arcibiskupovoj Dùhovnikah kuchi svetog -
skladnogovorenja ucsitelju.
Iz Nimacskoga na Illiricski Jezik prevedena
pò
Adamu Thadi Blagoevichiu od Valpova,
Cesarsko - Kraljevskih Dvorskih Deputatiah Illiricske i Sanitaeta
Zafada Pilcu i Cancellisti.
ú Becsu
Shtampana Kod Josipa Kurzbòka Cesarsko - Kraljevskog Illiricskog i
Istocsnog shtampara i Knjig' - Tertsa.

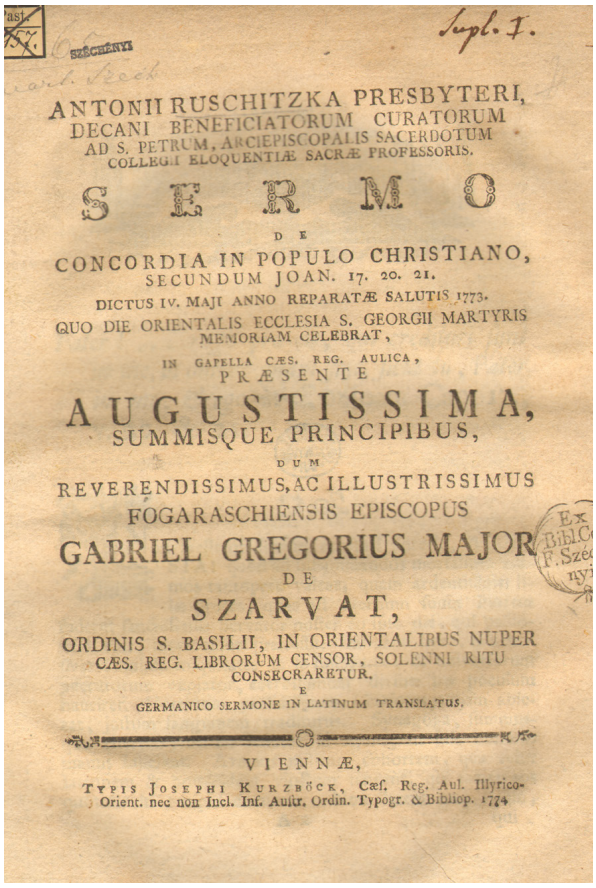

Predigt
von der
Einigkeit im Christenthume
über
Johann 17, 20, 21.

Gehalten
in der kaiserl. königl. Hofkapelle,
als der hochwürdigste Bischof von Fogarasch,
Gabriel Gregorius Major von Szarvad,
des heiligen Basilius Ordens,
vormals in den orientalischen Sprachen kaiserl. königl. Bücherrichter,
feyerlich eingeweihet worden ist,
in Gegenwart Ihrer kaiserl. königl. apostol. Majestät,
der Kaiserinn, Königinn,
und der allerhöchsten Herrschaften,
am 4ten Maymonate 1773,
an welchem die orientalische Kirche das Gedächtniß des heiligen Blutzeugen
Georgius feyert.

Von
Anton Ruschitzka,
Priester aus dem Priesterhause seiner hochfürstl. Eminenz, der Hofrath Schwandnerischen Stiftung an der St. Peterskirche Stiftherrn und Dechant, in dem erzbischöflichen Priesterhause der geistlichen Beredsamkeit Lehrer.

WIEN,
gedruckt bey Joseph Kurzböck, kaiserl. königl. illyrisch- und orientalischen Hofbuchdruckern und Buchhändlern.

ANTONII RUSCHITZKA PRESBYTERI,
DECANI BENEFICIATORUM CURATORUM
AD S. PETRUM, ARCIEPISCOPALIS SACERDOTUM
COLLEGII ELOQUENTIÆ SACRÆ PROFESSORIS.

SERMO

DE
CONCORDIA IN POPULO CHRISTIANO,
SECUNDUM JOAN. 17. 20. 21.
DICTUS IV. MAJI ANNO REPARATÆ SALUTIS 1773.
QUO DIE ORIENTALIS ECCLESIA S. GEORGII MARTYRIS
MEMORIAM CELEBRAT,
IN CAPELLA CÆS. REG. AULICA,
PRÆSENTE
AUGUSTISSIMA,
SUMMISQUE PRINCIPIBUS,
DUM
REVERENDISSIMUS, AC ILLUSTRISSIMUS
FOGARASCHIENSIS EPISCOPUS
GABRIEL GREGORIUS MAJOR
DE
SZARVAT,
ORDINIS S. BASILII, IN ORIENTALIBUS NUPER
CÆS. REG. LIBRORUM CENSOR, SOLENNI RITU
CONSECRARETUR.
E
GERMANICO SERMONE IN LATINUM TRANSLATUS.

VIENNÆ,
Typis Josephi Kurzböck, Cæs. Reg. Aul. Illyrico-Orient. nec non Incl. Inf. Auistr. Ordin. Typogr. & Bibliop. 1774

cunoaşterea fenomenelor din viaţa societăţii transilvănene, parte a Imperiului Habsburgic în secolului Luminilor. Evenimentul important pentru *Biserica* Română *Unită cu Roma Greco-Catolică*, consacrarea unui episcop român la Viena în prezenţa Curţii nu trebuie neglijat de istoriografia românească. Din cele mai sus relatate rezultă că Grigore Maior, fiind susţinut de împărăteasa Maria Tereza a atras atenţia lumii bune de la Viena. Datorită prezenţei Curţii, vienezii au participat la un eveniment important politic, religios, dar şi monden în favoarea românilor ardeleni.

Note:

1. Eva Mârza,*Tipograful vienez Joseph Lorenz von Kurzböck şi cartea românească veche, vector al identităţii culturale*, în *Transilvania*, 2013, nr. 5–6, p. 13. Eadem, *Introducere*, în *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identităţi culturale,* Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, p. 40-41.
2. În unele documente am găsit forma numelui Ruschizka.
3. Zenovie Pâclişanu, *Istoria Bisericii Române Unite*. Ediţie îngrijită de Ioan Tîmbuş, Galaxia Gutenberg, 2006, p. 463; Gheorghe Gorun, *Cenzorii români de la tipografia din Buda de la începutul secolului al XIX-lea,* Ed. Logos '94, 2002, se află şi online: http://www.rasfoiesc.com/hobby/arta-cultura/CENZORII-ROMANI-DE-LA-TIPOGRAF41.php (accesat în 26.10.2016)
4. Zenovie Pâclişanu, *Istoria Bisericii Române Unite*, p. 461-464; Samuil Micu, *Scurtă cunoştinţă a istorii românilor*, Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1963, p. 123-124 ş. a.
5. I. Tóth Zoltán, *Primul secol al naţionalismului românesc ardelean 1697-1792*, Ed. Pythagora, 2001, p. 261. Aici autorul menţionează doar că s-a tipărit cu "slove cirilice, cât şi cu litere latine", fără să amintească faptul că tipărirea s-a făcut în chiar trei limbi. Posibil să se fi referit la cea de a treia variantă, cea în limba slavă, cu versiunile tipărite în chirilice şi cu litere latine. Eva Mârza,*Tipograful vienez Joseph Lorenz von Kurzböck*, p. 15. La momentul iniţierii cercetării am consemnat doar existenţă a două din variante, în limba germană şi celei în limba latină. Vezi în *Magyar Könyvészet 1712-1920 Petrik Géza retrospektiv bibliografiája és pótlások*, Arcanum Digitéka, 2000, litera R. şi la (www. arcanum.hu).
6. Citâm variantă scurtă a fişei din *Bibliografia* lui Géza Petrik: Ruschitzka, Anton. *Predigt von der Einigkeit im Christenthume über Johann 17, 20, 21. Gehalten in der k. k. Hofkapelle, als der hochwürd. Bischof von Fogarasch, Gabriel Gregorius Major von Szarvad ... am 4. Maymonate 1773.* (4-r. 56 l.) Wien, gedr. bey Jos. Kurzböck. -

Ruschitzka, Anton. *Sermo de concordia in populo christiano secumdum Joann. 17. 20. 21. dictus 4. Maii 1773. ... in capella caes. reg. aulica, dum ... Fogaraschiensis episcopus Gabriel Gregorius Major de Szarvat ... solenni ritu consecraretur. - germanico sermone in latinum translatus.* (4-r. 54 l.) Viennae, typis Jos. Kurtzböck. - Ruschitzka, Anton. Predika *od jedinstva u kerstjanstvu sverhu. Evang. Joan. pog. 17. red. 20. 21. Iz nimacskoga na iliricski jezik prevedena po Adamu Thadi Blagoevichiu od Valpova.* (4-r. 139 l.) U Becsu, 1773. Kod Jos. Kurzböka.

7. Mulţumesc domnului director al Bibliotecii Academiei de la Budapesta Prof. Dr. Monok István pentru ajutor preţios în identificarea exemplarelor din bibliotecile budapestane.

8. *http://s1.toldacuccot.hu/en/download?sid=f0527c96a41f9ce187ca97c20dd97e94 (accesat 28.10.2016).*

9. *http://s1.toldacuccot.hu/en/download?sid=f0527c96a41f9ce187ca97c20dd97e94 (accesat 28.10.2016).*

10. *http://books.google.com* (accesat 28.10.2016). Transcrierea foii de titlu am realizat-o după textul tipărit în alfabet latin. Anexa 3 reprezintă foaia de titlu chirilică, cea de a 4-a reprezintă foaia de titlu după varianta în alfabet latin.

11. La această concluzie am ajuns după discuţia cu conf. univ. dr. Laura Stanciu, căreia îi mulţumesc pentru opinie.

12. III. Jahrgang, XLIV. Stück, den 3. Winter. 1773, p. 345. *http://www.univie.ac.at/hungdigi/foswiki/pub/DigiHung/PrivilegirteAnzeigenJgIIISt%FCckXLIV/Image00182.jpg* (accesat 25.10.2016)

13. Din relatările lui Samuil Micu rezultă că a luat parte la solemnitate în calitate de diacon, dar din păcate nu o descrie mai pe larg, cum ne-am dori-o noi. După spusele lui "toate s-au făcut grecește", secvenţa pe care nu ne-o putem explica altfel decât prin ipoteza conform căreia datorita prezenţei episcopului unit din Croaţia, slujba de consacrare s-ar fi desfăşurat după ritul răsăritean. Vezi la Samuil Micu, *Scurtă cunoştinţă,* p. 123. Zenovie Pâclişanu în *Istoria Bisericii Române Unite*, la p. 463 citează procesele verbale ale unei conferinţe convocate de Maria Tereza în acelaşi timp cu consacrarea episcopului şi în acest context aflăm că la evenimentul de la Viena au luat parte şi ardelenii: cântăreţi români, dar şi Silvestru Caliani, Ignatie Darabant, Samuil Micu Clain, Augustin Körösi de la Blaj.

14. Tóth Zoltán, *Primul secol,* p. 261.

15. Vezi şi la Zenovie Pâclişanu în *Istoria Bisericii Române Unite*, la p. 463.

16. Mulţumim domnului prof. univ. dr. Milodrag Milin pentru identificarea limbii.

17. *Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchényianae. Tom I Scriptores Hungaros et Rerum Hungaricarum […]. Supplementum.* T. A-Z. Posonii, Typis Belnaianis, 1803, p. 483-484.

18. Descrierea exemplarelor se află în catalogul bibliotecii la adresa: *http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3435291* şi *http://nektar.oszk.hu/hu/manifestation/3454319* (accesat 25.10.2016).

19. Informaţia primară a acestei cercetări se datorează fişelor de lucru din arhiva personală a lui Iacob Mârza.

20. Un alt exemplar, scanat în întregime l-am identificat la adresa de la *http://books.google.com,* care indică un proveniența din Národní knihovna České Republiky Historické fondy de la Praga (Biblioteca Naţională a Cehiei Fonduri istorice) cu cota 34 B 235.

21. Ruschitzka, Anton, *Predika od jedinstva u kerstjanstvu sverhu*, p. 138-139.

22. *http://katalog.ub.uni-heidelberg.de/cgi-bin/titel.cgi?katkey=67142034* (accesat în 20.10.2016).

23. Mai sus l-am considerat ipotetic drept autor al traducerii pe însuşi Grigore Maior.

Bibliography:

Catalogus Bibliothecae Hungaricae Nationalis Széchényianae. Tom I Scriptores Hungaros et Rerum Hungaricarum […]. Supplementum. T. A-Z. Posonii, Typis Belnaianis, 1803.

Gorun, Gheorghe. *Cenzorii români de la tipografia din Buda de la începutul secolului al XIX-lea* [Romanian censors from the printing house in Buda from the early nineteenth century]. Ed. Logos '94, 2002. Online: *http://www.rasfoiesc.com/hobby/arta-cultura/CENZORII-ROMANI-DE-LA-TIPOGRAF41.php*

Magyar Könyvészet 1712-1920 Petrik Géza retrospektiv bibliografiája és pótlások, Arcanum Digitéka, 2000.

Mârza, Eva. *Tipograful vienez Joseph Lorenz von Kurzböck şi cartea românească veche, vector al identităţii cultural* [Viennese typographer Joseph Lorenz von Kurzböck and old Romanian book, vector of cultural identity]. În *Transilvania*, 2013, nr. 5–6, p. 13.

Mârza, Eva. *Introducere*, în *Cartea românească veche în Imperiul Habsburgic (1691-1830). Recuperarea unei identităţi cultural* [Old Romanian Book in the Habsburg Empire (1691–1830). Recovery of a cultural identity]. Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2016, p. 40-41.

Micu, Samuil. *Scurtă cunoştinţă a istorii romînilor* [Brief knowledge of history Romanians]. Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1963.

Pâclişanu, Zenovie. *Istoria Bisericii Române Unite* [United Romanian Church history]. Ediţie îngrijită de Ioan Tîmbuş, Galaxia Gutenberg, 2006.

Tóth, Zoltán I. *Primul secol al naţionalismului românesc ardelean 1697-1792* [First century of Transylvanian Romanian nationalism 1697-1792]. Ed. Pythagora, 2001.